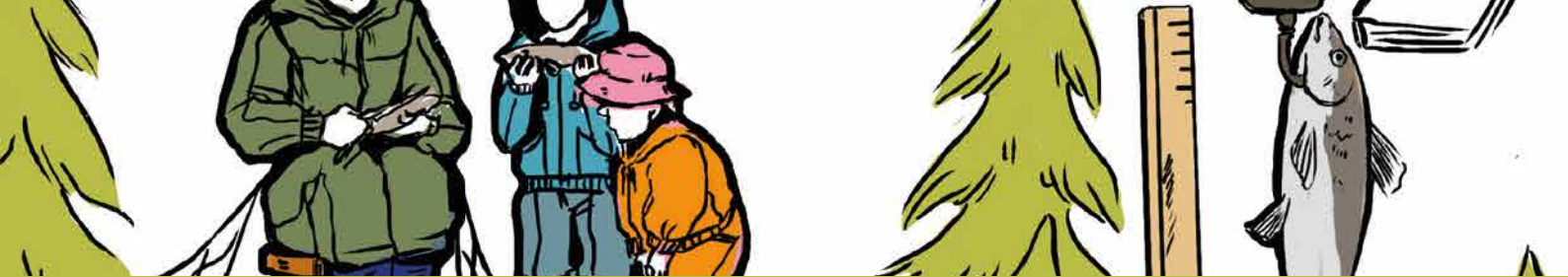

– Tornionlaakson kesäsiika – Uutiskirje 3/2018

EU:n Road Trip toi nuoria tutustumaan Kukkolaan

Heinäkuun lopulla Euroopan komission järjestämä ”Road trip –Project” vieraili Kukkolankoskella. Matkakuvausten avulla Eurooppaa ja alueilla pyöriviä projekteja tehdään tutuksi erityisesti nuorille. Nuoret tekivät kiertomatkan alkaen täältä pohjoisesta Baltian maiden kautta etelään. Vieraat saivat kokeilla lippoamista ja siianpaistoa. Tutustuminen vanhaan kulttuuriin ja keskustelut kalastajien kanssa kiinnostivat kovasti. Vierailuun liittyen on tulossa vielä nettijulkaisu ”99 things to do in Europe”

<https://roadtripproject.eu/discovery-details/summer-in-the-tornio-river-valley-a-fishermens-tale/>

<https://roadtripproject.eu/discovery-details/baltic-route-week-1/>

<https://www.instagram.com/p/B13uMLp10h9/?taken-by=euinmyregion>

<https://www.instagram.com/p/B13rDCil2h1/?taken-by=euinmyregion>

<https://www.instagram.com/p/B13qJYSFud6/?taken-by=euinmyregion>

<https://euroblogas.lt/2018/08/20/kaip-gauti-svajoniu-darba-ir-keliauti-po-europa-nemokamai>

Opastusjärjestelmän ja koskikentän toteutus-suunnitelman julkaisu

Perinnekalastukseen, sen ympäristöön ja kesäsiian biologiaan pureutuva opastusjärjestelmä lanseerattiin Kukkolankosken kesäsiikafästeillä 4.8.2018 osana koskikentän uutta toteutussuunnitelmaa. Opastus pohjautuu hankkeen tuottamaan perinne- ja tutkimusmateriaaliin, ja ohjaa infotaulusta ja opastuskylteistä löytyvien QR-koodien avulla hankkeen verkkosivun sisältöihin. Teemat on jaoteltu vierailijan luontevan kulkureitin mukaan, ja ne kytkeytyvät myös ”Pyydä, paista ja nauti oma varrassiikasi” toiminnallisiin pisteisiin.

Valkamaasta löytyy tietoa kalastusmenetelmistä, krenkusta ja liposta, Kalapuohilta siian jako ja ruuan valmistelu, Paistokodalla herkutellaan varrassiialla ja pohditaan rakennettua ympäristöä, ja Myllynjuovalla syödään nautiskellen varrassiikaa samalla lisää ympäristöstä oppien. Opastusjärjestelmän toteutukseen osallistui laaja joukko hankkeen kumppaneita, ja esimerkiksi julisteiden hienot kehukset tehtiin talkootyönä vanhoista krenkkupuista.

Opastus on monistettavissa myös muihin paikkoihin jokivarressa, ota pikaisesti yhteyttä eila.seppanen@lapinamk.fi, mikäli teidän kylällänne olisi sopiva paikka kesäsiian tietopankkiin johtavalle infojulistelle. Sisältöön pääsee tutustumaan kesäsiian verkkosivuilla.

Koskikentän tulevaisuuden vision suunnittelusta vastasi Arkkitehti- ja sisustustoimisto Tilaidean Pentti Laitinen, huomioiden laajan asiantuntijajoukon kommentit. Suunnitelma sisältää koskikentän yleisilmeen, tilankäytön ja maisemoinnin suunnittelun sekä ”Pyydä, paista ja nauti oma varrassiikasi” testauksen eri rastipisteiden ilmeiden tarkemman suunnittelun. Opasteiden ja kylttien yksityiskohtainen toteutus tehtiin suunnitelman pohjalta.

Perinnekalas- tus elämys- palveluna

Koskikentän toteutussuunnitelmaa lähdettiin viemään Kukkolassa konkreettiselle tasolle opastusjärjestelmän toteutuksen lisäksi kalastusosakaskuntien toimesta. ProSiika ry testasi Kesäsiikafästeillä Pyydä, paista ja nauti oma varrassiikasi -elämyspalvelua nuorten kanssa. Noin 100 nuorta oli ilmoittautunut kisamaan paikasta elämystestaajien joukossa, ja kymmenen valittiin testaajiksi. Siikaa ei vielä nuorten lippoihin asti kovin noussut, mutta nuoret pääsivät silti testaamaan rastipisteitä ja maistelemaan itse paistettua varrassiikaa. Vähän oli jollakin kiharaista siikaa ollut vartaassa, mutta hyvälle oli maistunut. Osallistujat saivat muistoksi Kesäsiika T-paidat ja diplomin.

Tuotteistaminen

Lapin ammattikorkeakoulun tarjoamaan tuotteistamistempaukseen ilmoittautui kesäsiian verkostoista kaksi yrittäjää. Opiskelijat analysoivat nykyisiä palveluja ja tuotteita ja ideoivat yrittäjille uusia kulttuuriperinteesen kytkeytyviä palvelukokonaisuuksia niin kotimaisille kuin kansainvälisillekin asiakasryhmille. Ryhmien loppuesitykset pidettiin Lapin ammattikorkeakoululla 31.10.2018.

Lippo2018 Pohjoisten kalastusperinteiden festivaali

Tornionlaakson kesäsiika -hanke järjesti syyskuussa 2018 suuren kansainvälisen kalastusperinnefestivaalin yhteistyössä Pohjois-Karjalaisen Lumimuutos osuuskunnan ja muiden aktiivisten kalastukseen liittyvien EU-hankkeiden kanssa. Tapahtumaan osallistui yli 150 alkuperäiskansoja edustavaa pienkalastajaa ja tutkijaa. Vieraita saapui niin Itä-Siperiasta, Japanista, USA:sta kuin Euroopastakin.

Perjantain seminaaripäivän keskusteluissa nousivat esille ilmastonmuutos, kalastukseen liittyvä perinnetieto ja kalastuksen hallinnointi. Kuultujen mielenkiintoisten esitysten perusteella useat haasteet ovat pienissä kalastusyhteisöissä samoja, riippumatta kalastusmuodosta tai sijainnista.

Lauantaina festivaalit jatkuivat Kukkolankosken siikamarkkinoilla. Vieraat pääsivät tutustumaan elävään kalastuskulttuuriin rajajoen maisemassa lippomiesten toimiessa isäntinä. 10 festivaalivierasta pääsi myös omakohtaisesti testaamaan ”Pyydä, paista ja nauti oma varrassiikasi” elämispalvelua Kukkolankosken lippomiesten kokeneessa ohjauksessa. Edellisen päivän seminaari pohjusti hyvin lauantain festivaalien infoteltan vilkasta keskustelua ja toisilta oppimista.

Kukkolankoskelta matka jatkui bussikuljetuksella Vuennonkoskelle, jossa paikalliset kalastajat järjestivät vieraille rantanuottausnäytöksen. Pääsivätpä vieraat itsekkin kokeilemaan nuotan vetoa apuna rannalla olevalle kalastajalle.

Pienen tauon jälkeen isäntäväki jokivarresta kokoontui vielä kansainvälisten vieraiden kanssa Kukkolaforsenille tarinalliseen läksiäisillanviettoon.

Lue Lumimuutos –osuuskunnan jutut festivaaleista ja puhujavieraastamme Nuunoqista, joka sai taannoin Pohjoismaisen ministerineuvoston ympäristöpalkinnon: <http://www.snowchange.org/news/>

Siika ja meänmaa – näyttely

Siika ja meänmaa –näyttely pidettiin Tornionlaakson maakuntamuseossa 28.8.-9.9.2018. Näyttelyyn valittiin hankkeen aikana tehtyjä haastatteluja, videoita, koululaisten tekemiä teoksia ja valokuvia perinnekalastuksesta, siihen liittyvästä ympäristöstä ja vaellussiian tutkimuksesta. Perinnetietoa kalastuksesta on hankkeen puitteissa kerätty kolmen vuoden ajan ja haastateltu muun muassa yli 70 kalastajaa. Hankkeessa mukana olleille koululaisille järjestettiin käynnit näyttelyssä.

Kiitämme yhteistyöstä Tornionlaakson maakuntamuseota ja kaikkia kesäsiian yhteistyökumppaneita!

Tornionjoen koskikalastus on valittu Eläväksi perinnöksi Ruotsissa

Tornionjoen koskikalastuskulttuuri on huomioitu kansallisesti sekä Ruotsissa että Suomessa. Ruotsin kielten ja kansanperinnön laitos (Institutet för språk och folkminne) valitsee ja levittää tietoa elävästä perinnöstä. Elävä perintö on immateriaalisen eli aineettoman kulttuuriperinnön luettelo, joka on osa Unescon sopimuksen mukaista, immateriaalisen kulttuuriperinnön turvaamiseen tähtävästä työstä. Sopimuksen mukaan luettelo on työkalu, jonka avulla tunnistetaan, selostetaan ja välitetään tietoa immateriaalisen kulttuuriperinnön eri osista. Työtä voidaan pitää eräänlaisena dokumentointina.

Tornionjoen koskikalastuskulttuuri on mukana Luonto- ja maailmankuva- osassa, jossa nostetaan esiin ihmisen ja luonnon ja maailmankaikkeuden suhteesta kumpuavaa tietoa, taitoa, tapoja, ajatusmalleja ja uskomuksia. Unescon kansainväliselle listalle hakemisen edellytyksenä on kansalliseen luetteloon pääsy.

<http://www.sprakochfolkminnen.se/om-oss/levande-traditioner---immateriella-kulturarv-/forteckningen/forslag-2018/2018-10-15-havfisketraditionen-i-tornedalen.html>

Tornionlaaksolaiset nuoret kohtasivat yhteisellä kalastusleirillä

Kymmenkunta 11-12-vuotiasta nuorta kokoontui elokuun lopulla oppimaan kalastustaitoja ja tutustumaan toisiinsa. Kesäsiikahanke järjesti suosituksen kalastusleirin yhdessä Tornion nuorisotoimen kanssa. Ryhmä nuoria Suomen ja Ruotsin puolelta kokoontui sateisena iltapäivänä Ruotsin Korpikylän Harjun kartanoon Tornen pariskunnan vieraisiksi. Ruokailun jälkeen lähdettiin tutustumaan lippoukseen ja kylän historiaan Matkakoskelle. Lena Antti kertoi ja hänen veljensä Jan Antti näytti, miten lipotaan. Kaikki halukkaat pääsivät kokeilemaan lippousta.

Kalastuksen jälkeen valmisteltiin siika savustuspöntössä paistettavaksi. Pihalla käyskenteli myös kanoja, jotka saivat osakseen kaikkien huomion ja kanan tai kukon sylissä pitäminen oli hauskaa. Siian kypsyttyä oli aika nauttia hieno päivällinen, jossa herkullisen savusiian lisäksi oli kastepottua puikulaperunoista. Illalla leikittiin ja pelattiin monenlaisia leikkejä ja pelejä ja vietettiin aikaa raikkaassa elokuun illassa. Seuraavana aamuna aamiaisen jälkeen oli vuorossa Kukkolankosken kalastuspolku. Ryhmä kokeineita urheilukalastajia oli odottamassa nuoria. He opastivat perhokalastuksen saloja ja tekniikkaa, minkä jälkeen nuoret saivat kokeilla oppeja käytännössä. Monilla oli omat heittovavat mukana ja ne, joilla ei ollut, saivat lainata välineitä. Valitettavasti kenelläkään ei napannut, mutta hauskaa oli siitä huolimatta. Aurinkoinen päivä päätettiin nauttimalla maukasta lounasta grillipaikalla.

Kesäsiian vaellus Tornionjoessa

Aineisto ja menetelmät

Yhteensä 130 Tornion joen siikaa merkittiin radiolähettimillä vuosina 2016, 2017 ja 2018. Tarkoituksena oli tutkia siikojen kutu- ja vaelluskäyttäytymistä. Siiat lipottiin lähettimien asennusta varten paikallisten kalastajien toimesta Ruotsin Kukkolassa. Radiolähettimien asennuksen jälkeen siiat päästettiin takaisin jokeen joko kalastuspaikan lähellä tai siitä hieman ylä- tai alavirtaan, koska haluttiin myös tutkia lähettimen vaikutusta merkittyihin siikoihin.

Kiinteitä vastaanottimia asennettiin jokisuulle Haaparannalla, Ruotsin Kukkolassa (2 kpl) ja Kankaanrannan kylässä (Matkakoskella 2016). Näin haluttiin selvittää, ohittavatko merkityt siiat nämä paikat ja milloin? Radiolähettimillä varustettujen siikojen tarkempaa paikannusta suoritettiin käsivastaanottimella sekä maalta että veneestä.

Kuva 1. Siian merkkkaus ylemmässä kuvassa ja lähikuva lähetimestä, joka on asennettu siian selkäevään.

Tulokset ja pohdintaa

Ainoastaan yksi kaikista 80 Kukkolankoskella tai sen alapuolella takaisin veteen päästetystä siikasta lähti uimaan ylävirtaan eikä

yksikään kolmesta merkitystä siikasta, jotka havaittiin Matkakoskella, lähtenyt nousemaan kosken yli. Koska LUKE:n t-ankkurilla merkityt siiat ohittivat Matkakosken, tulkitsemme asian niin, että radiolähettimet estävät siikaa nousemasta koskenniskan yli Kukkolassa ja voimakkaimpien virtausten ohi Matkakoskelle. Siian kutuvietti näyttää kuitenkin olevan niin voimakas, että merkityt siiat ovat hakeutuneet muille sopiville kutupaikoille voimakkaimpien kuohujen niille aiheuttamista vastuksista huolimatta.

Seurannan tulokset osoittavat, että merkityt siiat ovat hakeutuneet kutualueelle jo syyskuun puolivälissä. Sen jälkeen ne vaikuttavat jääneen odottamaan kutua ja siirtyneen vain hyvin vähän alueen sisällä ennen kutua, jonka arvioimme tapahtuneen lokakuun lopulla. Ensimmäisen merkinnän yhteydessä vuonna 2016 pelkäsimme merkittyjen kalojen kuolleen tai pudottaneen lähettimensä. Mutta kudun jälkeen myös hyvin pitkään paikallaan pysyneet kalat vaelsivat kauemmas alavirtaan. Vuosina 2017 ja 2018 merkityt siiat osoittivat samanlaista käyttäytymistä.

Kuva 2. Kartta alueista, joilla merkityt siiat analyysien perusteella olivat kudun aikana (Maanmittauslaitoksen karttapohjat).

Kalojen kutupaikkojen (lokakuun lopussa) analysoinnissa nousi esiin viisi erityistä aluetta. Yksi Vojakkalasta alavirtaan ja yksi Vojakkalasta ylävirtaan, yksi Kukkolankosken alapuolella ja yksi Kukkolankosken yläpuolella sekä yksi alue Karungissa. Näillä alueilla on havaittu useiden kalojen oleskelevan toistensa läheisyydessä kudun aikana ja kalat ovat käyttäneet samoja alueita useampana kuin yhtenä vuotena. (kuva 2). Tulkitamme mukaan nämä alueet ovat tärkeitä kutualueita, vaikka kutua tapahtuu varmasti monessa muussakin paikassa. Esimerkiksi Matkakosken alapuolella on havaittu useita toistensa lähellä kutuaikana oleskelevia kaloja, mutta ne eivät olleet yhtä lähellä toisiaan kuin

Veneestä tapahtuvaa seurantaa

muilla alueilla. Tämä alue on luultavasti myös yksi kutualueista. Koska lähettimet näyttävät vaikuttavan merkittyjen siikojen vaelluskäyttäytymiseen siten, että ne eivät lähde uimaan Matkakosken ohi, ja koska muista tutkimuksista saadun tiedon perusteella on tietoa siitä, että siika yleensä nousee Matkakoskea ylemmäksi on todennäköistä, että kutua tapahtuu myös sen yläpuolella.

Johtopäätökset

Kesäsiika viihtyy kutunsa aikana kivisillä, kallioisilla ja sorapohjaisilla, koskien lähellä sijaitsevilla jokialueilla sekä virtapaikoissa, joissa on sora- ja hiekkapohjaa. Pohja-aineksella näyttää siten olevan toissijainen merkitys kutupaikkaa valittaessa.

Kesäsiian levinneisyysalue ulottuu tätä nykyä Hietaniemeen ja Armassaareen saakka, ehkä vielä vähän ylemmäs (runsaan 40 kilometrin päähän mereltä Tornionjoen jokisuulta). Kesäsiian voidaan siten olettaa olevan Itämerenalueen siikakannoista pisimmälle vaeltava. Siian selkävään kiinnitettävät lähettimet vaikuttavat siian kykyyn nousta koskien voimakkaimpien kuohujen läpi ylävirtaan.

Kesäsiikahankkeen lähentyessä päättymistään tutkimuksen aiheiston keruu on loppusuoralla. Elokuun viimeisenä päivänä tehtiin Ruotsin puolen Kukkolankoskella t-ankkurimerkintöjä, jolloin merkittiin 155 lipposiikaa. Tarkoitus oli merkitä kaloja enemmänkin, mutta nämä jäivät ainoiksi merkinnöiksi lippomiehen sairastumisen takia. Aiempina vuosina merkinnät tehtiin Suomen puolella jokea Kukkolankosken alaosalla Paasikorpessa. Vuonna 2018 virtaamat joessa olivat kuitenkin niin pienet, että siikojä tulla siellä siikojä saaliiksi niin vähän, ettei merkintää voinut tehdä. Sinänsä t-ankkurimerkintä ei kuulunut työohjelmaan vuonna 2018, mutta kahtena aiempina vuonna todettiin merkinnän sujuvan hyvin ja kalaa riittävän merkittäväksi, joten merkintää päätettiin jatkaa tänäkin vuonna. Huolimatta pienestä merkintämäärästä merkityistä siioista saatiin palautuksia heti Suomen puolelta Kukkolankoskea, ja yksi parin viikon kuluttua Armassaaresta Ylitornion alapuolelta. Se on ylin palautustieto kaikista projektin aikana tehdyistä merkinnöistä.

Lokakuun alkupuolella oli ruotsalaisten kanssa yhteinen kaksi-

päiväinen tapaaminen Kukkolankoskella tutkimuspuolen töihin liittyen. Siinä käytiin läpi kesän aikana kertyneitä tuloksia ja kokemuksia, ja kuultiin myös kulttuuripuolen tapahtumista. Samalla saatiin ohjeistusta loppuraportin tekoa varten ja mainitettiin Andreaxsen tarjoamaa hapansilakkaa. Lokakuun toiseksi viimeisellä viikolla tehtiin tutustumismatka Itävaltaan Salzburgin itäpuolella olevaan Innsbruckin yliopiston Mondseen limnologiseen tutkimusyksikköön (Research Department for Limnology, Mondsee, University of Innsbruck). Matkalla olivat hankkeen työntekijät Erkki Jokikokko Luken Keminmaan toimipaikasta, Lari Veneranta Vaasasta ja Jarno Jääskeläinen Oulusta. Matkan alkusäyksenä olivat keskustelut FT Josef Wanzenböckin kanssa syksyllä 2017 Coregonid-symposiumissa Bayfieldissä. Wanzenböck kertoi, että heillä on havaintoja siikojen kudusta ja kutualueista Itävallan joissa. Matkan tärkeintä antia olivatkin kutualueista ja niiden ominaisuuksista kertyvä tietämys, mikä voidaan yhdistää Tornionjoen telemetriatutkimuksen antamiin kutualuetietoihin.

Laboratoriossa käsiteltiin elo-syyskuussa kerättyjä lipposiikannäytteitä ja laskettiin myös poikaslippous- ja smoltitruuvaiheistosta värimerkittyjen istutuspoikasten ja luonnonpoikasten määrien perusteella Tornionjoen luontaisen poikastuotannon suuruutta. Laskelmien mukaan poikastuotanto olisi ollut 2017 ja 2018 noin 6,5 ja 10 miljoonaa vastakuoriutunutta poikasta, mutta tuloksissa on hyvin laaja hajonta, mikä tarkoittaa suurta epävarmuutta. Värimerkintöjen avulla saatiin kuitenkin ensi kertaa käsitys suuruusluokasta, minkä verran Tornionjoen kokoinen joki tuottaa siian poikasia ja myös tuntuma siitä, miten vaikeaa tuotantoa on arvioida isossa joessa. Verrattuna rakennettuun Kemi- ja Iijokeen, missä poikastuotantoa on arvioitu alimman voimalaitoksen alapuolisella jokiosalla, Tornionjoen tuottoarviot ovat monikymmenkertaiset. Siksi poikasmäärien voidaan katsoa olevan oikeassa suuruusluokassa ja kuvastavan hyvin Tornionjoen merkitystä rakentamattomana siikajokena.

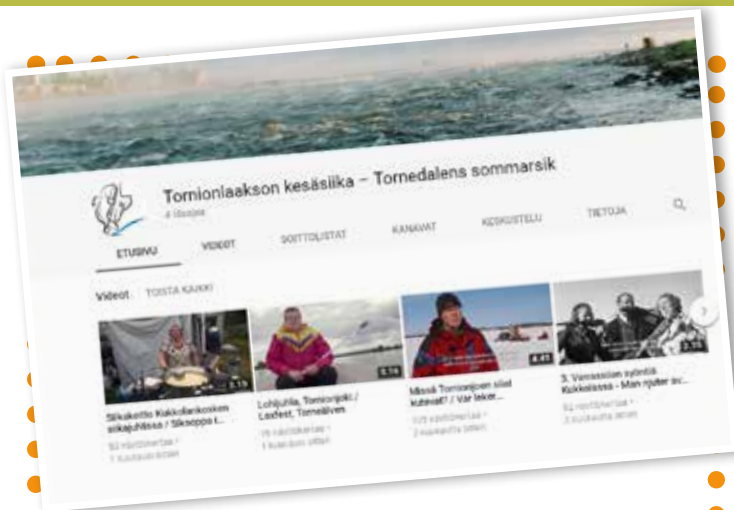
Parhailtaan kesäsiikahankkeessa on työn alla elo-syyskuussa lipposiioista kerättyjen näyteaineistojen ikämääritykset, ja hankkeen raportointia kirjoitetaan valmiiksi. Loppuraportissa annetaan tutkimustuloksiin perustuen mm. suosituksia kesäsiikannan hoidon järjestämiseksi Tornionjoen alueella. Hankkeen tuloksia voidaan yleisemminkin hyödyntää Suomen rannikkoalueen siikakantojen tilan ja kehityksen arvioinnissa.

Korpikylän kylätalolla keskusteltiin siasta. Tutkijat Andreas Broman ja Erkki Jokikokko kertoivat mitä tutkimuksessa on saatu selville ja myös mitä siikakannan hoidossa kannattaisi tehdä.

Pekinpäässä oli 8.10.18 perinnepäivä Ainiovaaran koululaisilla. Pekka Savolainen kertoi mahtavia juttuja kalastuksesta ja eräelämästä, ja Anni Korpi keitti nisukahvit.

Tutustu tuoreimpiin videoihin

<https://bit.ly/2Kg3bUm>

Kiitos!

Tornionlaakson kesäsiika -hankkeet päättyivät marraskuun lopussa 2018. Kiitämme yhteistyökumppaneitamme ja kaikkia hankkeiden toteutukseen osallistuneita tahoja kuluneista kolmesta vuodesta!

Hankkeiden tuloksiin voi tutustua digitaalisessa opastusjärjestelmässämme

www.kesasiika.wordpress.com

www.sommarsik.wordpress.com

www.sommarsik.wordpress.com | www.kesasiika.wordpress.com
www.facebook.com/kesasiika | www.instagram.com/sommarsik

OTA YHTEYTTÄ

EILA SEPPÄNEN

+358 (0) 40 502 2413 eila.seppanen@lapinamk.fi

Kulttuuri ja kulttuuriperintö

JARNO NISKALA

+358 (0) 40 646 3325 | jarno.niskala@tornio.fi

PIA SUONVIERI

+46 (0) 73 077 6002 | pia.suonvieri@haparanda.se

Luonto ja ympäristö

ERKKI JOKIKOKKO

+358 (0) 29 532 7811 | erkki.jokikokko@luke.fi

ROLF LAHTI

+46 (0) 70 640 9847 | rolf.lahti@tornedalen.se

ANDREAS BROMAN

andreas.broman@lansstyrelsen.se

Interreg Nord
European Regional Development Fund

REGION NORRBOTTEN

LAPIN AMK
Lapland University of Applied Sciences

TORNIOHAPARANDA

Luke
LUTUN YLIOPISTO
LUTUN YLIOPISTO

Tornedalens FOLKHÖGSKOLA

